

Talupojasõjad soomeugri kirjanduses

Kari Sallamaa, Soome

Kui soomeugri riigid on suhteliselt noored, välja loetud Ungari, ja kui need rahvad elasid pikalt põllumajandusest, on nende ajalugu seotub tugevalt maarahva arendusega. Kui see oli sunnitud pika aja jooksul kestma võõrhärrade: rootsi, daani, saksa ning vene aadli ja rüütlide allasurumist ja rüüstamist, on arusaadav et talupojade iseseisva mõtlemisviisi ja tahtmise kerkimine on olnud oluline motiiv soomeugri kirjanduses. Üks osa kirjanikest on tõusnud klassist isest, osa intelligentsiast on sümptatiseerinud talupoegi. Rahvuslik identiteet on vahvalt ehitatud maarahvusliku mentaliteedi ja väärtuste põhjusel, nagu *estofilia* ja *fennomaania*.

Äärmine väljendus talupoegade vastupanust võõrastele ja kodumaistele ülemustele on talupojasõjad, mille arengu juhtiv teoreetiline esitus on Friedrich Engelsi *Der deutsche Bauernkrieg* (Saksa talupojasõda; 1870). Tähtsamad soomeugri talupojasõjad on Jüriöö ülestõus Eestis 1343–45, György Dózsa sõda Ungaris 1514, Soome nuiasõda talvel 1596–97 ning Pugatšovi mäss Kesk-Venemaal 1773–74, kuhu osalesid ka Volga–Kama regiooni sugulasrahvad.

Ehkki kõik need ülestõusud suruti alla julmalt tasudes ning ekpluateerimist lisades, pikemal ajal on need olnud rahvuslike kirjanduste keskmiseid teemasid ja on tootnud mitmeid meistriteoseid kirjanduse igas žanris. Selliseid on näiteks lüürikas Soome luule saavutused, Kaarlo Kramsu "Jaakko Ilkka" (ta oli nuiasõja talupojade juhataja), V.A. Koskenniemi "Nuijamiesten marssi" (Nuisõdurite marss) ning ungari lüürika üks tähtsamaid luuletusi, Ferenc Juhászi "Mit tudtok Dózsa Györgyröl?" (Mis te teate György Dószast?).

Talupojasõjateema on suutnud igal ajastul inspireerida kirjanikke väljendama selle kaudu aktuaalseid ühiskondlikke, poliitilisi ja rahvuslike motiive arutelu ja tegevuse läiteks.